

29.09.2025.

Koris tragēdijai piestāv. Recenzija par iestudējumu "Indulis un Ārija"

Dita Jonīte, teātra kritiķe

Foto: Mārtiņš Vilkārsis

Raiņa tragēdiju "Indulis un Ārija" Nacionālajā teātrī Indras Rogas režijā silti un jūtīgi apņēma Valsts Akadēmiskā kora "Latvija" daudz balsīgais skanējums. Iestudējuma veidotāji to nosaukuši par "balto tragēdiju". Dziļām cilvēku emocijām nav daudz vietas, jo izrādē dominē teksta poētikas spēks.

Komponists Ēriks Ešenvalds inscenējumam ir sacerējis spēcīgu un skaistu oriģinālmūziku, kurā tiek iegremdēti visi klātesošie. Kora dziedātāji sēž līdzās skatītājiem orķestra "bedrē" un ložās un muzicējot (gan dziedot, gan laiku pa laikam ieskandinot kādus mūzikas instrumentus) veido piesātinātu skaņu telpu.

Savukārt spēles telpa veidota vairāk atturīgi. Mārtiņa Vilkārsa scenogrāfijā dominē apjomīgi aizslietņi, kas līdzinās būvniecības paneļiem un kurus iespējams kārtot dažādās kombinācijās, iezīmējot atšķirīgas vides. Oskara Pauliņa gaismojumā un Arta Dzērves videoprojekcijās šie masīvie paneļi izskatās patiesi brutāli. Tomēr spēles telpas pārkārtojumi norit viegli, tostarp skatuves podesta pacelšanās vai iegrimšana. Un, lai arī nojaušamajā kara klātbūtnē un ideju cīņās Raiņa tekstā ir daudz asiņu un netīrības, atmiņas par izrādi ir gaišas. Iestudējuma

veidotāji arī likuši apakšvirsrakstu "baltā traģēdija", un šis izrādes gaišais vizuālais tēls, šķiet, iecerēts, lai uzmanības fokusā turētu tieši Raiņa tekstu un aktierdarbus.

Vismonumentālākais šajā iestudējumā ir Lauras Siliņas veidotais Ārijas tēls. Viņa runā nosvērti, skaidri, ar loģiskiem akcentiem, brīžiem var nojaust arī iekšējos emocionālos satricinājumus, bet jūtas tomēr tiek vēsi kontrolētas. Māksliniece Anna Heinrihsone jauno sievieti ietērpusi sudrabainas mākslīgās ādas kombinezonā ar eleganti caurspīdīgu virsmēteli. Kājās ir sudrabaini augstpapēžu zābaki, un kaujas galvassarga vietā ir skaists metālkaluma veidojums. Ārija runājot gandrīz vienmēr veras tālumā (skatītāju zāles dziļumā). Arī Indulis lielākoties stāv un runā frontāli pret skatītāju zāli. Taču dažās epizodēs pirmajā cēlienā šķiet – Ārija vienkārši manipulē ar Induli. Kārļa Reijera Induļa uzvedība liecina, ka viņš būtu gatavs aizbēgt no šīs žņaudzošās situācijas. Var saprast Induli – šī sieviete ir gan pārdabiski skaista, gan noslēpumaina. Lielu tiesu skatuves laika Siliņas Ārija (skatuves malā vai uz podesta) guļ kā sfinksa. Ko izvēlēties – mistiski glezno vācu sievieti, kas stāsta, ka viņu Dievs noteikti ir labāks, vai dzimteni, kas ir viņš pats, kas ir visa viņa būtne un kurā viņš var turpināt mīlēt savus dievus? Iespējams, šī nepārejošā trauksmes sajūta arī ir pamatā Reijera Induļa pārmēru skaļajai balsij, kas brīžiem pāraug kliegšanā. Arī tāpēc var rasties jautājums – vai viņu starpā maz iespējama īsta, cilvēciska mīlestība?

Sapnis, ka tautas varētu arī nekarot pret citām tautām, joprojām nevaid miris. Bet ko nepieciešams ziedot, lai nosargātu savu brīvību un lai nevajadzētu karot ar citiem? Vai maz iespējama mierīga dažādu tautu līdzāspastāvēšana, ja pat mīlestība tās nespēj vienot?

Droši vien būtu svarīgi atbildēt uz jautājumu, kādēļ Raiņa dotās "jaunības traģēdijas" vietā likta "baltā traģēdija". Gribu domāt, ka tas tādēļ, ka stāsts par tautām, kas cita ar citu karo, tiek stāstīts šodien. Jau ceturto gadu kaimiņvalstī Ukrainā rit brutāls karš, kura mērķis ir iznīcināt tautu, tāpēc nav vajadzības lugu ilustrēt ar žvadzošiem ieročiem, fiziskas vardarbības un šausminošu skatu ainām. Pašreizējā ģeopolitiskajā kontekstā nav arī īpašas vajadzības iezīmēt konkrētas paralēles ar Raiņa lugas kūriem, leišiem un vāciem. Taču ir iespējams reflektēt par lugā ierakstītajām idejām. Vai cilvēka varā ir izdarīt prātīgas izvēles starp savu zemi un mīlestību? Kūru virsaitim Indulim tā ir baiga izvēle, jo nav jau iespējams iegūt vienu, nezaudējot otru. Nav iespējams saglabāt savas mājas, izvēloties skaisto vācu komtura meitu Āriju. Nav iespējams būt laimīgam cilvēkam savienībā ar Āriju, zaudējot savu Emboti. Vai tā tikai nejaušība, ka teātra dramaturģe Ieva Struka izrādes programiņā cita starpā piemin faktu, ka Vaiņodes pagasta Embūtes ciemā palikuši tikai desmit iedzīvotāji? Tomēr Embūtes ciemu no aizmirstības vēl glabā Rainis. Tādēļ, ka ir vēl cilvēki, kam ir

interese apmeklēt šo lugā aprakstīto zemi. Vismaz Raiņa idejas vēl nav grimušas aizmirstībā, un, skatoties izrādī, ir gandarījums redzēt un dzirdēt aktierus runājam Raiņa pirms simt gadiem sarakstīto dzeju. Sapnis, ka tautas varētu arī nekarot pret citām tautām, joprojām nevaid miris. Bet ko nepieciešams ziedot, lai nosargātu savu brīvību un lai nevajadzētu karot ar citiem? Vai maz iespējama mierīga dažādu tautu līdzāspastāvēšana, ja pat mīlestība tās nespēj vienot?

Kostīmu māksliniece Anna Heinrihsone ansambli ietērpusi treju nokrāsu ģērbos. Kūri redzami vairāk brūnos, sūnu zaļos, pelēkos kostīmos, leiši – sarkanbrūnos kostīmos. Tie ir smagās zemes toņi, kas senās Kursas ļaudis tēlo kā vienkāršus zemes cilvēkus. Pretstatā tiem vācu kostīmi ir vairāk kungu tērpi – tumši stingra auduma mēteļi, precīzāks un spilgtāks auduma raksts (priekšā ornamentāli raksti, kas raisa asociācijas ar baznīcu dekorācijām). Ja kūriem un leišiem ir izpūrušu matu ērkuļi (arī parūkas), tad vāci ir glīti noglaustām galvām. Tostarp Ārijas parūka ir krāšņi, gari, blondi mati ar sīkām bizītēm pa vidu. Šis dalījums vienā ziņā šķiet klišejs, bet, no otras puses – rēķinoties ar Raiņa lugas sazaroto un apjomīgo tēlu sistēmu, vizuālais nošķirums ļauj labāk uztvert dažādās personu grupas. Un nav jau tā, ka skaists un kopts tēls uzreiz nozīmē skaistus un labus cilvēkus, – gan Jura Lisnera Berneks fon Hērens (Ārijas tēvs), gan Ivara Kļavinska bruņinieks Kuno katrs savu reizi parāda savu "vieglo roku" ar fiziski vardarbīgu izturēšanos pret cilvēkiem, kas mēģina sacelties pret kungiem.

Izrādē nav īsti vietas patiesām emocijām, darbība ir visai statiska. Acīmredzot skatītājam dots uzdevums ļauties dzejai un mēģināt Raiņa tekstus ieāķēt savu asociāciju plūsmā. Ar prātu viss labi saprotams – varoņu dvēselēs notiek izvēļu cīņas, luga spoguļo pasaules ainu, kas pa šiem simts gadiem maz mainījusies, jo valda vīri, kas iekāro varu un citu zemes, apgalvojot, ka tieši viņi nes īsto un vajadzīgo kultūru vietējiem mežonīem. Šajā ziņā iestudējums drusku balansē uz slidenas takas, sekojot Raiņa "burtam" par kūriem kā vilkiem. Varoņi, arī Indulis, ik pa laikam iegauļojas kā vilks. Un epizodisko lomu tēlotāji (LKA Dramatiskā teātra specialitātes studenti) pārsvarā pārvietojas dīvaini lempīgā gaitā un veido izteiksmīgi pārspīlētas grimases. Tātad – nejūtas uz skatuves īsti organiski. Minu, ka šoreiz komandā pietrūcis laba horeogrāfa.

Izrādes noslēguma ainās, kad "strauts" ir rauts un "ūdens" videoprojekcijās gāztin gāžas, Kārļa Reijera balss beidzot ir patīkami pieklususi, Rainis skan dzidri un skaidri kā mūzika. Iespējams abus jaunos cilvēkus pārlicina un mierina apziņa, ka šajā dzīvē un šajā pasaulē nav iespējams abiem būt kopā.